
PSYCHOLOGY

Рівень розвитку правової культури підлітків в залежності від соціально-психологічних особливостей сімей

В. О. Булгакова

Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського
Corresponding author. E-mail: valen_bul_11@mail.ru

Paper received 27.04.18; Accepted for publication 01.05.18.

<http://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-164VI68-16>

Анотація. Правова культура особистості – це не тільки знання людиною права, а й впровадження цих знань в своєму житті, в своїй діяльності, у взаємостосунках. У минулих наших дослідженнях ми встановили зв'язок між особливостями віку, статі, специфіки навчально - професійної діяльності молодшої людини і рівнем розвитку її правової культури. Ця стаття присвячена результатам дослідження, проведеного в ДЗ «Молода гвардія», метою якого було продіагностувати рівень розвитку правової культури підлітків, які проживають в повних і неповних сім'ях та в сім'ях з опікунами, бабусями і дідусями, і іншими родичами. Дослідження проводилося за допомогою двох методик: Шкали оцінки рівня правової культури, авторами якої являються Чебикін О.Я. і Булгакова В.О. і методика «Опитувальник підлітки про батьків» Вассермана Л.І., Горькової Н.А., Роміціної Е.Е. Отримані результати піддавалися математичному аналізу, використовувався метод визначення достовірності відмінностей t-критерій Стьюдента. У дослідженні брали участь 54 підлітки з двох загонів, вік досліджуваних від 14 до 17 років. Результати дослідження показали, що рівень правової культури випробовуваних виявився досить високим. Результати математичної обробки даних показали, що статистично достовірних відмінностей рівня розвитку правової культури у дітей, які проживають в різних сім'ях: повних, неповних (з опікунами, бабусями, дідусями та іншими родичами), не виявлено. У статті йдеться про те, що це можна пояснити тим, що діти, які проживають в неповних сім'ях отримують повне соціальне виховання, як і діти, які проживають разом з батьками. Психологи, які працюють в ДЗ «Молода гвардія», говорять про те, що опікуни дуже цікавляться своїми підопічними. Тому, у відповідях дітей по «Опитувальнику підлітки про батьків» Вассермана Л.І., Горькової Н.А., Роміціної Е.Е. вони говорять про близькість з батьками (фактор «близькості» є показником ступеня прояву теплих почуттів і прийняття своєї дитини при високих стандартних оцінках і переважаючого відторгнення при низьких стандартних оцінках). Колектив педагогів і психологів ДЗ «Молода гвардія» також приділяє багато уваги і надає підтримку дітям. Високому рівню правової культури сприяє те, що як рідні, так і прийомні батьки цікавляться тим, як відчуває себе їх син або донька в умовах табору. Вони турбуються за своїх дітей, виявляють високий рівень близькості дітей і батьків (рідних або прийомних), а це буде суттєво впливати на рівень правової культури. Внутрішньогрупова ідентифікація підлітків в колективі дітей, що відпочивають, також сприяє тому, що у них проявляється високий рівень правової культури: при спілкуванні вони намагаються рівнятися один на одного. А також, педагоги-організатори, психологи, які працюють в цьому таборі, ставляться до дітей не формально: допомагають дітям порадою, консультують, проводять корекційну роботу, що встановлює позитивну атмосферу і ставлення підлітків.

Ключові слова: *правова культура, внутрішньогрупова ідентифікація, цінності, сім'я.*

В підлітковому і юнацькому віці особистість формується під впливом кількох чинників. Дуже важливим в цьому віці є вплив ровесників, який є особливо значущим для формування моральних цінностей. Як вважають науковці (і західні, і вітчизняні), у цьому віці в формуванні правової культури хлопців і дівчат велику роль відіграє внутрішньогрупова ідентифікація, яка є «особливою формою гуманних внутрігрупових стосунків, за якої переживання одного з членів групи стають мотивами поведінки, що організують діяльність інших членів, спрямовану одночасно на досягнення групових цілей і блокування фруструючих впливів» [5; с. 150].

Вивчаючи цінності, ідеали і альтернативи образу життя в підлітковому і юнацькому віці Грейс Крайг розглядає цей етап як процес переоцінки, який дає юнакам і дівчаткам можливість розробити власну систему цінностей. Цими цінностями підлітки керуються, коли приймають важливі рішення, включаючи рішення про допустиму для себе ступінь ризику, пов'язану з різними моделями поведінки [3].

Крім впливу ровесників значну роль у формуванні правової культури має сім'я. Сім'я значно впливає на психологічне благополуччя, чи неблагополуччя людини. Майкл Аргайл, відомий дослідник психології щастя, провів дослідження, метою якого було визначити задоволення щастя людини в різних видах стосунків. За

результатами дослідження він зробив висновок, що люди, які одружені, є більш щасливими, ніж ті, які не одружені, розлучені, або стали самотніми в результаті смерті чоловіка або жінки [1].

Сім'я, в якій виростає людина, є першоосновою формування моральних цінностей. Можна вважати, що в повноцінних сім'ях, там де є і батько і мати, які активно впливають на формування підростаючої особистості, і самі, своїм прикладом, своєю поведінкою, ставленням до людей, підтверджують ці моральні цінності, які вони намагаються виховати у сина, або дочки. В таких сім'ях зазвичай формується особистість з високим рівнем правової культури.

Соціальна ситуація розвитку підлітка особливо залежить від сім'ї, стосунків з батьками. Якщо ці стосунки враховують його потреби і можливості, вибудовуються на засадах взаємоповаги та довіри, підліток легко долає труднощі у навчанні і спілкуванні, активно набуває соціальний досвід, утверджується в таких елементах соціуму, як шкільний клас, група ровесників та ін.

Категорія «правова культура» складається з багатьох елементів, а саме: правова поведінка, правова активність і т.д. Всі вони в той же час являються похідними правової системи і представляють собою прояв в сфері формування і розвитку індивідуальної правової свідомості [7].

Правова культура являється частиною загальної культури як суспільства так і особистості. Вона, як різновид загальної культури, представляє собою систему цінностей, накопичених людством в галузі права, і належить до правової реальності даного суспільства. Правова культура характеризується ступенем розвитку і юридичної захищеності прав і свобод особистості, ідеальності нормативного регулювання суспільного життя, рівнем правової свідомості суспільства, станом правопорядку і засобом його підтримання [7, 509].

До основних елементів правової культури відносяться правосвідомість і правове мислення, правове виховання, правомірна поведінка, правова активність – всі ці елементи формуються в процесі правової соціалізації особистості. Правова свідомість проявляється саме в поведінці і являється сферою суспільної, групової, індивідуальної свідомості. Цінності особистості - це усвідомлені і прийняті людиною загального смислу її життя.

Л.М. Сокол вважає, що процес здійснення підлітками морального вибору набуває нових істотних характеристик у зв'язку з відкриттям власного духовного «Я». Розширення меж моральної самосвідомості підлітків позначається на результатах вирішення ними ситуацій морального вибору, які наповнюються для них новим, особистісним смислом. Вміння осмислювати та розв'язувати моральні дилеми, усувати закладені в них протиріччя слугує визначальним фактором подальшого морального зростання підлітка [8].

Дитина знаходиться в постійно мінливих умовах, реакція її психіки на те, що відбувається, теж мінлива. Умови, що виникають як результат взаємодії значущих для виховання факторів, в кожному конкретному випадку створюються вихователем. Це свого роду обставини або ситуація, опинившись в яких людина веде себе так, а не інакше. Батьки, застосовуючи знання закономірностей психіки на ситуацію, формують її, використовуючи вже існуючі виховні фактори, в тому числі власні. Зовні вони можуть виглядати як мовленнєвий вплив або міміка і жести, або ставлення до чого-небудь, як особиста поведінка або настрої, психічний стан батьків [9; 314].

Діти зазвичай прагнуть копіювати поведінку інших людей, і найчастіше тих, з якими вони знаходяться в самому близькому контакті. Частково це свідомо спроба вести себе так само, як поведуться інші, частково це неусвідомлена імітація, що є одним з аспектів ідентифікації з іншими [9; 321].

В психологічній літературі є не дуже багато досліджень, присвячених вивченню ролі впливу прояву ідентифікації у підлітків та впливу сім'ї.

Ми поставили перед собою мету – дослідити рівень розвитку правової культури у підлітків в залежності від того, в якій сім'ї виростає дитина.

Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити такі задачі:

- дослідити рівень розвитку правової культури підлітків від 14 до 17 років;
- з'ясувати склад сім'ї, в якій зростають підлітки;
- дослідити ставлення підлітка до батьківських вимог щодо нього;
- проаналізувати відповіді підлітків, які виростають в повних і неповних сім'ях, а також підлітків, які мають опікунів;

- зробити висновки щодо наявності фактору близькості і фактору критики у підлітка щодо своїх батьків або опікунів.

Дослідження було проведено в оздоровчому таборі «Молода гвардія» в липні 2016 року, в якому прийняли участь 54 підлітківчлени двох загонів (34 дівчат і 20 хлопців), вік досліджуваних від 14 до 17 років. Крім того, один підліток з одного загону мав 13 років, а з іншого – 12 років. Підлітків з повних сімей було 25, що становить 46% від загальної вибірки досліджуваних. В розлученні, проживаючих з однією матір'ю – 5 досліджуваних. Решта проживає в сім'ях з опікунами. Опікунами в одних сім'ях є дідусь і бабуся, інколи тільки одна бабуся, є сім'ї, в яких опікуном являється старший брат або тітка, а також опікуни, котрі не є родичами підлітка.

В дослідженні були використані дві методик: «Рівень розвитку правової культури», авторами якої є О.Я. Чебикін і В.О. Булгакова та методика «Опитувальник підлітки про батьків» Вассермана Л.И., Горькової Н.А., Роміциної Е.Е. [4].

Дослідження проводиться за допомогою питальників, які спрямовані на опитування хлопців і дівчат.

Першою проведеною нами методикою була методика «Рівень розвитку правової культури», авторами якої є О.Я. Чебикін і В.О. Булгакова. Дослідження шкали оцінки правової культури дає змогу визначити рівень правової культури на основі самооцінки та експертної оцінки. Згідно із інструкцією, досліджувані підлітки мали на одному аркуші ставити своє ім'я та оцінювати самих себе за 5-ти бальною шкалою: а) 5 балів (дуже високий рівень правової культури) – характеризує людину як таку, що володіє різносторонніми знаннями у сфері права, чітко дотримується їх у всіх сферах своєї діяльності та прагне поповнювати ці знання; б) 4 бали (високий рівень правової культури) – характеризує людину, що володіє знаннями про норми правової культури, що регламентують її поведінку в основних видах діяльності, і яка прагне їх дотримуватися; в) 3 бали (середній рівень правової культури) – характеризує людину, що розуміє основні норми правової культури, яких вона не завжди дотримується; г) 2 бали (рівень правової культури нижче середнього) характеризує людину, яка має уяву про норми правової культури та дотримується їх, коли їй це зручно (вигідно); д) 1 бал (низький рівень правової культури) характеризує людину, яка має поверхневе уявлення про правову культуру, та не вважає її важливою для своєї поведінки.

На другому аркуші був представлений список групи досліджуваних, які мали тривалий період спільної взаємодії як в навчальній діяльності, так і поза нею. При цьому всім їм потрібно було анонімно кожному члену групи поставити оцінку за цією ж шкалою. Таким чином визначався бал правової культури як самого себе, так і кожного члена групи.

При обробці одержаних результатів за шкалою складалася таблиця з трьох колонок, де напроти кожного імені в одну колонку ставилась самооцінка, в другу виводився середній арифметичний бал рівня вираженості правової культури кожного члена групи за анонімними анкетами (експертна оцінка), а в третю – інтегральний бал, який виводився як середній арифметичний бал між експертною оцінкою та самооцінкою.

Наступною методикою була методика «Опитуваль-

ник підлітки про батьків» Вассермана Л.І., Горькової Н.А., Роміциної Е.Е., відповідаючи на питання якої, і дівчата, і хлопці, дають оцінку батька і окремо матері. Таким чином, кожний з них дає відповідь на два питальника «Моя мати» і «Мій батько». Кожний з питальників нараховує по 50 питань. Перед проведенням дослідження підлітків ознайомлювали з метою і задачами дослідження, після чого їм надавалась така інструкція: «Просто Вас оцінити, виходячи з власного досвіду, представлені нижче положення, які є найбільш характерними для ваших батьків. Для цього уважно прочитайте кожне твердження, не пропускаючи жодного з них. Якщо Ви вважаєте, що твердження повністю передає виховні принципи Вашого батька (або матері), у бланку для оцінок поряд з номером відповідного ствердження, поставте цифру «2». Якщо Ви вважаєте, що цей вислів лише частково підходить до вашого батька (або матері), поставте цифру «1». Якщо, на Вашу думку, ствердження не відноситься до вашого батька (або матері) то ставте цифру «0»».

На реєстраційному бланку підлітки проставляють свої відповіді, які оцінюють окремо кожного з батьків. Після цього за кожним параметром підраховується алгебраїчна сума сирих балів у відповідності з ключем. Виділяються 5 шкал: «Позитивний інтерес», «Директивність», «Ворожість», «Автономність», «Непоследовність». Далі, згідно з інтерпретацією, ми переводимо «сирі» в нормативні бали. Після того як підліток заповнює два бланки, отримані дані представляються в оцінковому листі, окремо на матір, окремо на батька. За кожним параметром підраховується арифметична сума сирих балів у відповідності до ключа. Після цього вираховується алгебраїчна різниця «сирих балів» за шкалами «Позитивного інтересу» і «Ворожості» виявляється фактор «Близкості». Після цього отриманий результат переводиться в стандартний бал.

Фактор «Близкості» є показником ступеня прояву теплих почуттів і прийняття своєї дитини при високих стандартних оцінках і переважаючого відторгнення при низьких стандартних оцінках.

Фактор «Критики» вираховується шляхом алгебраїчної різниці сирих балів за шкалами: «Директивність», «Автономність» з наступним переводом отриманого результату в стандартний бал. Цей показник характеризує високу зацікавленість і контроль батьків в ставленні до своєї дитини. При високих стандартних оцінках і відсутності зацікавленості в поєднанні з безаглядністю - при низьких стандартних оцінках [4].

За отриманими результатами, ми побачили, що дуже високий рівень розвитку правової культури спостерігається у деяких досліджуваних з повних сімей, крім того, їм властивий високий рівень, а також рівень вище середнього, середні та низький рівень розвитку правової культури. В неповних сім'ях високий і низький рівень розвитку правової культури в нашій виборці взагалі не спостерігається. У підлітків, які виховуються у сім'ях, де є опікуни спостерігається високий рівень, вище середнього, середній і низький рівень розвитку правової культури.

Представляємо отримані результати у вигляді діаграми.

Рівень розвитку правової культури підлітків

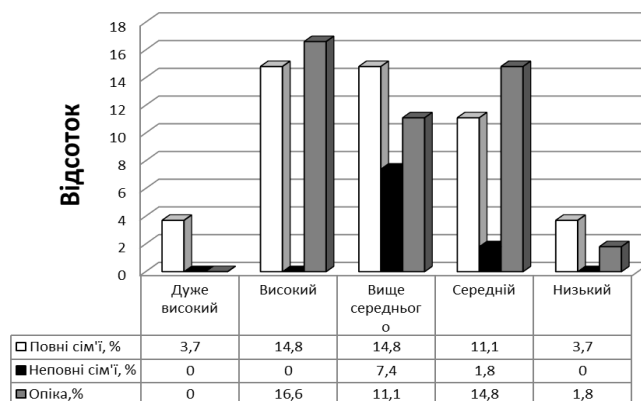

Рис. 1. Діаграма дослідження рівня розвитку правової культури підлітків

Виходячи із результатів нашого дослідження, ми бачимо, що дуже високий рівень (5 балів) розвитку правової культури визначився у дітей з повних сімей (у 2 досліджуваних); 8 підлітків з повних сімей та 9 досліджуваних в опікунських сім'ях проявили високий рівень правової культури (4,1-4,9 балів). Вище середнього рівня (3,6-4 балів) показники розвитку правової культури ми спостерігаємо у 8 підлітків з повних сімей, у 4 підлітків з неповних сімей та у 6 підлітків в опікунських сім'ях. Середній рівень (3-3,5 балів) розвитку правової культури ми визначили у 6 підлітків з повних сімей, 1 підлітка з неповних сімей та у 8 підлітків із сімей з опікунами. Низький рівень розвитку правової культури (2-2,9 балів) ми визначили у 2 підлітків з повних сімей та у 1 підлітка із опікунської сім'ї.

Як бачимо, в повних сім'ях і сім'ях з опікунами спостерігається більш високий рівень правової культури – це співвідноситься з результатами нашого попереднього дослідження, в якому роль сім'ї в розвитку правової культури виявилась найбільш значимою [2; 14-19].

Далі надаємо результати дослідження підлітків за методикою Вассермана Л.І., Горькової Н.А. та Роміциної Е.Е.

Зведені результати дослідження оцінки підлітками факторів «Близкості» і «Критики» батька та матері за методикою Вассермана Л.І., Горькової Н.А. та Роміциної Е.Е.

Таблиця 1. Повні сім'ї (оцінка матері)

Фактор «Близкості»			Фактор «Критики»		
Кількість балів			Кількість балів		
«1»	«2»	«3»	«2»	«3»	«4»
3	21	1	6	18	1

Повні сім'ї (оцінка батька)

Фактор «Близкості»		Фактор «Критики»		
Кількість балів		Кількість балів		
«1»	«2»	«1»	«2»	«3»
10	15	5	2	18

За результатами, представленими в таблиці 1, ми бачимо, що у більшій кількості досліджуваних переважає бал «2» при оцінці фактору «Близкості», що загалом характеризує ступінь прояву теплих почуттів і прийняття своєї дитини. Фактор «Критики» свідчить про достатню зацікавленість і тотальний контроль матір'ю своєї дитини, у більшості досліджуваних.

Оцінки, які дали підлітки щодо того, як вони оцінюють фактор «Близкості» свого батька, свідчить, що підлітки вважають, що цей фактор хоч і на достатньому рівні проявляється, проте все ж менше у батьків, ніж у матерів. Фактор «Критики» свідчить про те, що батьки проявляють менший рівень контролю і зацікавленості до своїх дітей, ніж матері.

Аналіз результатів, представлених в таблиці 2, показує, що в підлітків, які виховуються в повних сім'ях фактор «Близкості» більше виражений, ніж в підлітків, які виховуються в сім'ях з опікунами.

Таблиця 2. Сім'ї з опікунами (оцінка матері)

Фактор «Близкості»			Фактор «Критики»		
Кількість балів			Кількість балів		
«1»	«2»	«3»	«2»	«3»	
7	15	2	3	21	

Сім'ї з опікунами (оцінка батька)

Фактор «Близкості»			Фактор «Критики»		
Кількість балів			Кількість балів		
«1»	«2»	«3»	«2»	«3»	
11	13		10	14	

Оцінюючи за фактором «Критики» відповіді підлітків щодо матерів та батьків бачимо, що тут також є різниця між підлітками, що виховуються в повних сім'ях і підлітків, що виховуються в сім'ях з опікунами – тобто, підлітки вважають, що опікуни ставляться до них більш критично і всіляко контролюють їх поведінку.

В наступній таблиці ми представляємо результати дослідження оцінки підлітками факторів «Близкості» і «Критики» із неповних сімей.

З результатів, представлених в таблиці 3 можна зробити висновок, що підлітки високо оцінюють фактор «Близкості» з матерями і низько оцінюють фактор «Близкості» з батьками, навіть троє з них взагалі відмовились оцінювати їх.

Аналізуючи результати отримані за фактором «Критики», ми можемо зробити висновок, що 3 підлітків вважають, що батьки зовсім не цікавляться, не хочуть та не можуть контролювати їх поведінку і лише один вважає, що батько надзвичайно намагається контролювати дії своєї дитини.

Отже, в неповних сім'ях (за результатами нашого дослідження) спостерігається відчуженість дітей від батька і теплі почуття до матері.

Таблиця 3. Неповні сім'ї (оцінка матері)

Фактор «Близкості»			Фактор «Критики»		
Кількість балів			Кількість балів		
«1»	«2»	«3»	«1»	«2»	«3»
	1	4		2	3

Неповні сім'ї (оцінка батька)

Фактор «Близкості»			Фактор «Критики»		
Кількість балів			Кількість балів		
«1»	«2»	«3»	«1»	«2»	«3»
2	-	-	1	2	1

Був проведений порівняльний математичний аналіз рівня розвитку правової культури підлітків і характеристики їх оцінки таких показників як «близкість» та «критичність» дітей із повних та неповних сімей. Використаний метод визначення достовірності відмінностей t-критерій Стьюдента. За результатами аналізу статистично достовірних відмінностей не виявлено. Це означає, що склад сім'ї в нашій вибірці не впливає на вираженість у досліджуваних показників, що вивчалися.

Отримані результати, по-перше, можна пояснити тим, що як рідні, так і прийомні батьки цікавляться тим, як відчуває себе їх син або донька в умовах табору. Вони турбуються за своїх дітей, виявляють високий рівень близькості дітей і батьків (рідних або прийомних) це буде суттєво впливати на рівень правової культури.

По-друге, педагоги-організатори, психологи, які працюють в цьому таборі, ставляться до дітей не формально: допомагають дітям порадою, психологи консультують, проводять корекційну роботу, взагалі сама атмосфера сприяє позитивному ставленні підлітків, які відпочивають там, до режиму табору, до вимог, які ставляться перед дітьми, які відпочивають.

По-третє, підлітки, які приїжджають до дитячого табору «Молода гвардія» в Одесу, багато в чому впливають на поведінку один одного. Як сказав психолог, що працює в таборі, підлітки, які відпочивають в таборі «рівняються один на одного».

Те, що підлітки оцінили досить високо рівні розвитку правової культури, свідчить про їх гуманні внутрішньогрупові відносини та про внутрішньогрупову ідентифікацію.

В подальших наших дослідженнях ми плануємо розширити коло наших досліджуваних підлітків в школах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аргайл М. Влияние взаимоотношений на счастье и удовлетворенность / М. Аргайл // Психология семьи. – Самара: Издат. дом «Бахрах-М». – 2002. – С. 384-401.
2. Булгакова В.О. Психологічні основи правової культури молоді / В.О. Булгакова // «Наука і освіта» - 2011. - №1. - С. 14-19.
3. Грейс Крайг «Психология развития» (серия «Мастера психологии») / Крайг Грейс – СПб: Питер 2002. – 992 с.
4. Методика «Опросник подростки о родителях» Вассерман Л.И., Горьковая Н.А., Роміцина Е.Е. «Родители глазами подростка. Психологическая диагностика медикопсихологической практики. Учебное пособие». СПб – Издательство «Речь»: 2004. – 256 с.
5. Психологічна енциклопедія. / Авт.-упорядник Степанов О.М. – Київ: «Академвидав», 2006. – 424 с.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. «Возрастная психология» / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. –К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
7. Скакун, О.Ф. Теория государства и права: Учебник/ О.Ф.Скакун — Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. — 604 с.
8. Сокол Л.М. Моральный выбор как умова становлення самосвідомості особистості підлітка: автореф. дис...кандидата психологічних наук / Л.М. Сокол. – К., 2006. – 22 с.
9. Фельдштейн Д.И. «Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности»: Избранные труды / Д.И. Фельдштейн – Московский психолого-социальный институт: Флинт, 1999. – 672 с.
10. Шнейдер Л.Б. «Психология семейных отношений, курс лекций»(Серия «кафедра психологии») / Л.Б. Шнейдер. М.: Изд-во ЭКСПО Пресс, 2000 – С. 512-521.

REFERENCES

1. M. Argyle The influence of relationships on happiness and satisfaction / M. Argyle // Psychology of the family. - Samara: The publication house "Bahrakh-M". - 2002. - P. 384-401.
2. Bulgakova V.O. Psychological basis of the legal culture of young people / V.O. Bulgakova // "Science and Education" - 2011. - №1. - P. 14-19.
3. Grace Kreig "Developmental Psychology" (series of "Masters of Psychology") / Kreig Grace - SP: Peter 2002. - 992 p.
4. Technique "Questionnaire of adolescents about parents" Wasserman L.I., Gorkovaya N.A., Romitsina E.E. "Parents through the eyes of a teenager. Psychological diagnosis of medico-psychological practice. Tutorial". SPB - Rech Publishing House: 2004. - 256 p.
5. Psychological Encyclopedia / Aut.-compiler Stepanov O.M. - Kyiv: "Akademvidav", 2006. - 424 p.
6. Savchin M.V., Vasilenko L.P. "Age psychology" / M.V. Savchin, L.P. Vasilenko. -K.: Akademvidav, 2005. - 360 p.
7. Skakun, O.F. Theory of State and Law: Textbook. / O.F. Skakun - Kharkov: Consum; Un-t int. Affairs, 2000. - 604 p.
8. Sokol L.M. Moral choice as a condition for the self-awareness of a teenager's personality: author. Dis ... Candidate of Psychological Sciences / LM Sokol - K., 2006. - 22 p.
9. Feldshtein D.I. "Psychology of growing up: the structural and content characteristics of the process of personal development": Selected Works / D.I. Feldstein- Moscow Psychological and Social Institute: Flint, 1999. - 672 p.
10. Shneyder LB "Psychology of family relations, a course of lectures" (Series "Department of Psychology") / L.B. Schneider. M: Publishing house EXPO Press, 2000 - P. 512-521.

Level of development of the legal culture of adolescents, depending on the socio-psychological characteristics of families**V. O. Bulgakova**

Abstract. The legal culture of personality is not only the knowledge of a person of law, but also the introduction of this knowledge in his life, in his activities, in interactions. In our past research, we have established a connection between the peculiarities of age, gender, the specifics of the educational and professional activity of a young person and the level of development of its legal culture. This article is devoted to the results of a study conducted by children's camp "Young Guard", which aimed to diagnose the level of development of legal culture in adolescents living in full and part-time families and in families with guardians, grandparents and other relatives. The study was conducted using two methods: Scales for assessing the level of legal culture, sponsored by Chebikin O.Y. and Bulgakova V.O. and the method "Questionnaire for teens about parents" Wasserman L.I., Gorkova N.A., Romitsina E.E. The results obtained were subjected to mathematical analysis, the method used to determine the reliability of the Differences t-criterion Student. The study involved 54 adolescents from two groups, the age of the subjects from 14 to 17 years. The results of the study showed that the level of legal culture of the subjects was rather high. The results of mathematical data processing showed that there were no statistically significant differences in the level of development of legal culture among children living in different families: full, incomplete (with guardians, grandparents, grandparents and other relatives). The article states that this can be explained by the fact that children living in incomplete families receive full social education, as well as children living with their parents. Psychologists who work at children's camp "Young Guard" say that guardians are very interested in their wards. Therefore, in the responses of children in the "Questionnaire for teens about parents" Wasserman L.I., Gorkova N.A., Romitsina E.E. they say that they are close to their parents (the "proximity" factor is an indication of the degree of warm feelings and the adoption of their child at high standard estimates and prevailing rejection at low standard estimates). The staff of teachers and psychologists of the children's camp "Young Guard" also pays much attention and supports children. The high level of legal culture contributes to the fact that both native and foster parents are interested in how their son or daughter feels in the camp. They worry about their children, show a high level of closeness between children and parents (native or foster), and this will significantly affect the level of legal culture. Intra-group identification of adolescents in the collective of resting children also contributes to the fact that they have a high level of legal culture: when they communicate, they try to match each other. And also, organizers and psychologists working in this camp do not formally treat children: they help the children with advice, counsel, carry out corrective work, which establishes a positive atmosphere and an attitude of adolescents.

Keywords: legal culture, intra group identification, values, family.

Уровень развития правовой культуры подростков в зависимости от социально-психологических особенностей семей**В. А. Булгакова**

Аннотация. Правовая культура личности - это не только знания человеком права, но и внедрение этих знаний в своей жизни, в своей деятельности, во взаимоотношениях. В прошлых наших исследованиях мы установили связь между особенностями возраста, пола, специфики учебно-профессиональной деятельности молодого человека и уровнем развития ее правовой культуры. Эта статья посвящена результатам исследования, проведенного в ДУ «Молодая гвардия», целью которого было продиагностировать уровень развития правовой культуры у подростков, проживающих в полных и неполных семьях и в семьях с опекунами, бабушками и дедушками, и другими родственниками. Исследование проводилось с помощью двух методик: Шкалы оценки уровня правовой культуры, авторами которой являются Чебыкин А.Я. и Булгакова В.А. и методика «Опросник подростки о родителях» Вассермана Л.И., Горьковой Н.А., Ромициной Е.Е. Полученные результаты подвергались математическому анализу, использовался метод определения достоверности различий t-критерий Стьюдента. В исследовании принимали участие 54 подростка из двух отрядов, возраст исследуемых от 14 до 17 лет. Результаты исследования показали, что уровень правовой культуры испытуемых оказался достаточно высоким. Результаты математической обработки данных показали, что статистически достоверных различий уровня развития правовой культуры у детей, проживающих в разных семьях: полных, неполных (с опекунами, бабушками, дедушками и другими родственниками), не выявлено. В статье говорится о том, что это можно объяснить тем, что дети, проживающие в неполных семьях получают полное социальное воспитание, как и дети, проживающие вместе с родителями. Психологи, работающие в ДУ «Молодая гвардия», говорят о том, что опекуны очень интересуются своими подопечными. Поэтому, в ответах детей по «Опроснику подростки о родителях» Вассермана Л.И., Горьковой Н.А., Ромициной Е.Е. они говорят о близости с родителями (фактор «близости» является показателем степени проявления теплых чувств и принятия своего ребенка при высоких стандартных оценках и преобладающего отторжения при низких стандартных оценках). Коллектив педагогов и психологов ДУ «Молодая гвардия» также уделяет много внимания и оказывает поддержку детям. Высокому уровню правовой культуры способствует то, что как родные, так и приемные родители интересуются тем, как чувствует себя их сын или дочь в условиях лагеря. Они беспокоятся за своих детей, проявляют высокий уровень близости детей и родителей (родных или приемных), а это будет существенно влиять на уровень правовой культуры. Внутригрупповая идентификация подростков в коллективе отдыхающих детей, также способствует тому, что у них проявляется высокий уровень правовой культуры: при общении они пытаются равняться друг на друга. А также, педагоги-организаторы, психологи, работающие в этом лагере, относятся к детям не формально: помогают детям советом, консультируют, проводят коррекционную работу, устанавливают положительную атмосферу и отношение подростков.

Ключевые слова: правовая культура, внутригрупповая идентификация, ценности, семья.